

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ**

**СОЦІАЛЬНО- ТА ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ
НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ**

за спеціальністю – 106 Географія

галузі знань – 10 Природничі науки

за освітньо-професійною програмою – Економічна географія

блок за вибором – Географічне країнознавство, міжнародні та політико-географічні дослідження

Кваліфікаційна робота бакалавра

студентки денного відділення

IV курсу

Роман Валентини Іванівни

Науковий керівник:

к.геогр.н., доц. Брайчевський Ю.С.

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ	4
1.1. Історичний огляд та сучасні інтерпретації поняття гендерної нерівності	4
1.2. Теоретичні засади фемінізму	10
1.3. Соціальна обумовленість гендерної нерівності	16
РОЗДІЛ II. СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ	23
2.1. Демографічні особливості та гендерний розподіл населення України	23
2.2. Гендерний вимір зайнятості та безробіття	28
2.3. Участь жінок в суспільному житті та ефективність гендерних інструментів в Україні: регіональний та міжнародний контекст	32
РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ СПРИЙНЯТТЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	39
3.1. Дослідження сприйняття поняття гендерної нерівності населенням України	39
3.2. Стратегії та механізми подолання гендерної нерівності в Україні	46
ВИСНОВКИ	49
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що гендерна нерівність залишається серйозною проблемою в українському суспільстві. Незважаючи на прогрес у напрямку забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок, існують значні диспропорції в політичній, економічній та соціальній сферах, які впливають на рівень життя, доступ до ресурсів та можливості для самореалізації значної частини населення. Дослідження гендерної нерівності через призму соціально- та політико-географічних аспектів дозволяє краще зрозуміти територіальні особливості та фактори, що сприяють або перешкоджають досягненню гендерної рівності, що, в свою чергу, допомагає розробити ефективні стратегії та політики для подолання нерівності та сприяння сталому розвитку суспільства.

Мета даної роботи полягає в аналізі та оцінці сучасного стану гендерної нерівності в Україні з точки зору її соціально-географічних та політико-географічних аспектів.

Завданнями дослідження є:

- вивчення теоретичних підходів до визначення гендерної нерівності;
- аналіз демографічних особливостей та розподілу населення за гендерними ознаками;
- визначення ролі жінок у політичному та соціальному житті країни;
- оцінка ефективності гендерних інструментів у регіональному розвитку.

Об'єктом дослідження виступають гендерні відносини в соціально-географічному та політико-географічному аспектах в Україні, а **предметом** – специфіка та динаміка гендерної нерівності в різних регіонах країни.

Методологічна основа роботи ґрунтується на комплексному підході до аналізу соціально- та політико-географічних аспектів гендерної нерівності, використанні статистичних даних, а також на теоретичних роботах українських та зарубіжних дослідників.

Дипломна робота складається з трьох основних розділів, включаючи вступ, висновки, а також списки використаних джерел. Робота містить 1 таблицю та 14 рисунків, що демонструють аналізовані дані та зроблені висновки, викладена на 55 сторінках тексту.

РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

1.1. Історичний огляд та сучасні інтерпретації поняття гендерної нерівності

Гендерна нерівність, як складне та багатогранне поняття, веде свої корені з давніх часів і постійно трансформується під впливом різних історичних, соціальних та культурних чинників. В історичному контексті можна виділити кілька ключових детермінант, що впливали на формування гендерних ролей: аграрні технології, мова, географія, передіндустріальні характеристики суспільства, сімейні структури, релігія та історичні шоки.

Гендерна нерівність – це проблема, яка має глибокі історичні корені і продовжує впливати на суспільство у всьому світі. Вона включає в себе розбіжності у правах, можливостях та доступі до ресурсів між людьми різних гендерів. Історичний огляд показує, що гендерні ролі та очікування були сформовані культурними, економічними та політичними факторами, які розвивалися протягом століть. Сучасні інтерпретації гендерної нерівності зосереджуються на пошуку шляхів для її подолання через освіту, законодавчі ініціативи та громадську діяльність [28].

Протягом останніх сторіч спостерігається значне переосмислення та зміна ролі жіноцтва в суспільстві. Різноманітні права та можливості, які сьогодні здаються нам звичними для жінок – включаючи доступ до вищої освіти, спадкоємність, участь у виборах, можливість працевлаштування, та контроль над репродуктивним здоров'ям – були виборені завдяки наполегливим зусиллям через десятиліття в багатьох куточках планети. В цьому контексті, фемінізм, часто неправильно розуміється та сприймається більшістю як загроза, відіграв ключову роль у цьому процесі. Він представляє собою не тільки соціальну теорію та критику патріархальної системи як несправедного устрою суспільства, але й активний рух проти гендерної нерівності та за права та

можливості, що рівнозначні для обох статей. У контексті ХХІ століття, це сприймається як частина загальнолюдської прагнення до лібералізації та рівності, підкреслюючи її актуальність та необхідність у сучасному світі, що постійно розвивається.

Існує множинність феміністичних підходів, які трансцендують одну ліберальну перспективу. Різноманітність охоплює соціалістичні (чи марксистські), психоаналітичні, радикальні, сепаратистські та інші напрямки, розширюючи рамки дискусії до таких галузей, як «чорний» фемінізм, латиноамериканський фемінізм, екофемінізм, мусульманський фемінізм, та фемінізм третього світу, серед інших, що аналізуються з урахуванням широкого спектра культурних контекстів, економічних, політичних і соціальних обставин, підкреслюючи необхідність розглядати фемінізм як плеяду ідеологій, а не як монолітне утворення.

Зазвичай (особливо у західному світі) існує розподіл на три основні періоди феміністського руху, які представляють собою ключові фази боротьби за права жінок. Цікавим є той факт, що фемінізм не обмежується лише інтересами жінок; він також залучає чоловіків і, насправді, не міг би досягти значного прогресу без їх активної участі, особливо на ранніх етапах цієї боротьби [25].

В історичному контексті розвитку та осмислення гендерної нерівності, фемінізм як ідеологія та соціальний рух почав набирати обертів наприкінці 18 століття. Його організовані форми зародилися у 19 столітті в Європі та Північній Америці, а протягом 20 століття він розширив свій вплив на всі континенти. Попри це, попередники сучасного фемінізму, часто згадувані як «протофеміністи», відіграли свою роль значно раніше. Одним із яскравих прикладів є робота Кристини Пізанської "Книга про Град Жіночий", опублікована у 1405 році. Ця праця представляє візію утопічного міста-притулку для жінок, які зіткнулися з утисками та несправедливістю в суспільстві. Завдяки своїм передовим емансипаційним ідеям, Пізанська вважається однією з перших представниць протофемінізму [5].

Критичний аналіз патріархальної структури суспільства почав з'являтися значно пізніше, зокрема в період, який наступив за декілька століть. Вдихновлений подіями Французької революції, Олімпія де Гуж створила впливовий документ «Декларація прав жінки і громадянки» у 1791 році, що складалася з 17 пунктів і представляла собою вид суспільної угоди між статями [12].

У Великій Британії одночасно формулювались схожі ідеї. Робота Мері Волстонкрафт «На захист прав жінки», опублікована у 1792 році, також набула значної критичності. Британська реформаторка стояла на позиції, що освітній та культурний прогрес жінок може радикально змінити суспільство, контрастуючи це із запропонованими Жан-Жаком Руссо ідеями про окреме виховання дівчат і хлопців [31].

Протягом історії, видатні жіночі фігури активно використовували свій вплив, щоб їхній голос був почутий у суспільстві. Ебігейл Адамс, дружина другого президента США, вважається піонеркою американського феміністського руху. Вона категорично заявляла, що жінки не повинні підкорятися законам, до створення яких вони не були допущені, ані владі, яка не представляє їхніх інтересів, що стало одним із важливих моментів у боротьбі за гендерну рівність. Американські суфражистки, після тривалих років зусиль, у 1921 році досягли історичного прогресу, коли було внесено поправку до Конституції, яка надала жінкам право голосу.

Початок першої хвилі феміністичного руху можна відстежити до епохи суфражисток, що вела боротьбу за виборчі права жінок з 1830-х років і до другої світової війни. Цей період був свідком знаменних досягнень для жінок у так званих західних країнах. Нова Зеландія стала першою країною у світі, яка надала жінкам право голосу у 1893 році, за нею наступного року послідувала Австралія. У Європі піонером у цій сфері стала Фінляндія у 1905 році, після чого за нею послідували інші скандинавські країни та решта Європи.

Завоювання права на власність, можливості отримати вищу освіту та професійне працевлаштування стали ключовими темами першої хвилі

феміністичного руху. Вперше жінкам було дозволено вступати до європейських університетів наприкінці XIX століття, тоді як у США, навіть до середини XX століття, перспективи для жінок залишалися обмеженими. До прикладу, наприкінці 1960-х років у медичних, економічних і юридичних вищих навчальних закладах частка жіночих студентів не перевищувала 5-8%. В той же час, Гарвардський університет, який нині очолює жінка, 50 років тому мав виключно чоловічий професорський склад, що підкреслює, що результати діяльності першої хвилі фемінізму значно просунули жінок на шляху до більш активної участі у публічному житті через доступ до вищої освіти [27].

Багато ініціатив і рухів за гендерну рівність не ідентифікують себе як феміністичні, хоча по своїй суті сприяють цілям фемінізму. Частина жінок, які активно виступають за свої права, не приймають для себе термін "феміністка". Особливо це актуально для країн, де гендерна нерівність ще глибоко вкорінена, а жіночий рух не набув інституційної форми, і де захист прав жінок частіше залишається лише на рівні декларацій.

У XIX столітті переважно чоловіки мали привілеї та можливості для публічних виступів та висловлювань. Існувала значна кількість чоловіків, які виступали за розширення прав жінок. Термін «фемінізм» було введено в обіг у 1837 році французьким думцем Франсуа Марі Шарлем Фур'є, який стверджував, що забезпечення рівних прав для жінок є ключем до соціального розвитку.

Першопрохідці феміністичного руху не вживали цей термін, однак пізніше покоління активісток активно застосували це визначення для опису своєї боротьби. Видатний британський економіст і мислитель Джон Стюарт Мілль у своїй праці «Про підпорядкування жінки» (1861) аргументував, що законодавче закріплення нерівності між статями є шкідливим і слугує значною перепорою на шляху до прогресу людства. У 1867 році Мілль виступив перед парламентом, підтримавши надання жінкам виборчих прав. Чоловіків, які підтримують ідею гендерної рівності та виступають разом з жінками, називають феміністами або профеміністами [36].

Профеміністичний рух серед чоловіків є сталою частиною суспільного діалогу в західних країнах протягом багатьох років, де активісти та інтелектуали наголошують на тому, що патріархат та строгі гендерні ролі обмежують свободу всіх людей, незалежно від їхньої статі.

У рамках історичного розвитку та аналізу гендерної нерівності, ключовим моментом для «другої хвилі» феміністичного руху стала публікація твору Сімони де Бовуар «Друга стаття» у 1949 році. Ця робота французької філософині та представниці екзистенціалізму, яка була тісно пов'язана з Жан-Полем Сартром, заново оцінила позицію жінок у суспільстві як «іншого» у порівнянні з чоловіками [7].

В Сполучених Штатах аналогічний вплив мала книга Бетті Фрідан «Загадка жіночності», опублікована в 1963 році, яка базувалася на опитуванні її колишніх однокурсниць через 15 років після закінчення навчання. Проблема, яку Фрідан називала «проблемою без назви», стосувалася незадоволеності освічених жінок середнього класу в Америці, які не могли знайти спосіб реалізувати свій потенціал за межами домашнього вогнища. Водночас, афроамериканські дослідниці висловили критику стосовно цього вузького погляду, підкреслюючи класові та расові відмінності в досвіді жінок, зокрема вказуючи на значно більші виклики, з якими стикаються жінки-працівниці та малозабезпечені [35].

У рамках історичного аналізу та сучасного осмислення гендерної нерівності, друга хвиля фемінізму виділяється своєю широтою тем і викликів. Вона охоплює такі питання, як вступ жінок на ринок праці, забезпечення справедливої оплати за працю, проблематику неоплачуваної домашньої праці, а також забезпечення соціальної підтримки з боку урядів. При цьому слоган «Особисте є політичним» набув значення, акцентуючи на необхідності внесення питань домашнього насильства та насильства на роботі в політичну агенду. Під гаслом «Моє тіло – моє діло» феміністичні організації активно виступали за права жінок на безпечний аборт і доступ до контрацепції, підкреслюючи важливість контролю над власним репродуктивним вибором.

Міжнародні жіночі рухи також зверталися до проблематики в країнах, що розвиваються, борючись проти культурних практик, які загрожували життю жінок, таких як жіноче обрізання та «вбивства честі».

Андреа Дворкін займалася критикою традицій, що впливають на відтворення жіночої краси, від китайського бинтування ніг до сучасної косметичної індустрії, вказуючи на те, що жінки часто жертвують багато в ім'я ідеалів суперфемінності, сексуальності та привабливості для чоловіків, виходячи з припущення, що «мода вимагає жертв».

Ера 1990-х років, що відзначена течіями постмодернізму та постструктуралізму, стала часом третьої хвилі у контексті гендерної нерівності. Зіткнувшись із тим, що попередні зусилля активізму не принесли очікуваних перетворень у повній мірі, спосіб формулювання гендерних питань зазнав переосмислення. Втілюючи попередження Мішеля Фуко про владні структури, які обмежують наш вплив навіть поза прямим контролем, акцент перемістився від безпосередньої боротьби до реформування ідентичностей та соціальних ролей. Це період розвитку ідеї, що через осмислене втілення менш традиційних гендерних та сексуальних ролей, індивіди мають змогу суттєво трансформувати суспільство. Таким чином, виникає концепція «квір» активізму як методу критики усталених норм, відображаючи зсув у стратегії боротьби з гендерною нерівністю на межі тисячоліть [30].

Ні одна з хвиль феміністичного руху не розглядається як повністю завершена на глобальному рівні, оскільки доступ до освіти для жінок залишається нерівномірним у різних частинах світу. При цьому, перша хвиля фемінізму виділяється своїми досягненнями. Із часом, поглиблене усвідомлення, обговорення та критика гендерних проблем призводить до збагачення теоретичних підходів та практичних заходів. Це веде до того, що активісти різних напрямів об'єднуються з метою досягнення спільної цілі – забезпечення повної гендерної рівності та емансипації.

1.2. Теоретичні засади фемінізму

Фемінізм, являючи собою соціальний, культурний, та політичний рух, бере свій початок з визнання необхідності адресації та розв'язання проблем нерівності та дискримінації, які зазнавали жінки у множинних аспектах їхнього життя. Він спрямований на вибудовування справедливішого суспільства, де права та можливості не будуть обмежені через гендерні стереотипи та упередженість.

На сучасному етапі, фемінізм можна вважати не просто соціальною ідеєю або політичним рухом, а скоріше комплексною філософською системою, яка пропонує альтернативний погляд на соціокультурний розвиток суспільства. Історично, фемінізм виник як відповідь на нерівність між статями, акцентуючи на необхідності забезпечення рівних прав і можливостей для жінок. Протягом десятиліть, він розширив свою місію, охоплюючи ширший спектр питань соціальної справедливості, і трансформувався в потужний соціально-політичний рух.

Ключовим аспектом розвитку феміністської теорії стало усвідомлення, що багато традиційних підходів у соціальних науках мають гендерний ухил. Теоретики фемінізму критикували традиційне західне знання за його нездатність адекватно відображати досвід і переживання жінок, і почали розробляти нові методології, які могли би краще відповідати реальності жіночого існування. Фемінізм наголошує на важливості інклюзивності та різноманіття у наукових дослідженнях, сприяючи розвитку більш справедливого та рівноправного суспільства [11].

Концепції гендерних ролей та очікувань демонструють глибоку мінливість, що виявляється у різних культурних та історичних контекстах. Це відображає фундаментальну ідею про те, що гендер є не статичною біологічною категорією, а складним соціальним конструктом, що формується під впливом широкого спектру факторів. В історичній ретроспективі, особливо протягом

двадцятого століття, можна спостерігати значні трансформації у визначенні того, що вважається «чоловічою» чи «жіночою» роллю або поведінкою. Значні зміни відбулися після Другої світової війни, коли з'явилися широкомасштабні соціальні зрушення, зокрема масовий вихід жінок на ринок праці, де вони почали займатися професіями, традиційно вважаними «чоловічими», що вказує на гнучкість гендерних ролей та на те, як історичні події та соціальні зміни можуть кардинально переформувати суспільні очікування та норми, що пов'язані з гендером.

У сучасному світі, теоретичні перспективи, що розроблені феміністичними науковцями, займають вагоме місце у політичних науках, вони інтегровані та враховуються в широкому спектрі політологічних досліджень. Внесок цих теорій надзвичайно великий, оскільки вони охоплюють різноманітні аспекти та виклики, з якими стикається суспільство. Феміністичний рух і його політична діяльність стимулювали значне підвищення участі жінок у різних сферах громадського життя, що, у свою чергу, призвело до фундаментальних змін в політичному дискурсі. Такі зміни не тільки сприяли збільшенню видимості жінок у політиці та інших громадських сферах, але й змусили переосмислити традиційні підходи до політичного аналізу та розробки політик, роблячи їх більш інклюзивними та репрезентативними.

Цікаво відзначити, що поняття "фемінізм" з'явилося відносно нещодавно, лише в дев'ятнадцятому столітті. Воно було призначене для опису ідеології, яка пропагує рівні права та можливості для жінок у суспільстві. У своєму фундаментальному творі "Енциклопедія фемінізму", опублікованому у 1986 році, Л. Татл надає визначення фемініста як особи, яка підтримує безуперечну рівність та відсутність упереджень до інших, незалежно від їхньої статі, і активно сприяє зміцненню політичних, економічних, культурних та сексуальних прав жінок. Після завершення Першої світової війни спостерігався занепад феміністичного руху, що було зумовлено рядом факторів, зокрема зростанням популярності суфражизму та економічною депресією в повоєнні

роки, яка суттєво вплинула на соціальне життя. Однак, починаючи з 1960-х років, відбувається новий злет інтересу до феміністичних ідей, що ознаменував початок епохи контркультурної революції, коли активізується боротьба за гендерну рівність і знову набувають популярності феміністичні ідеали [10].

У період після завершення Другої Світової війни спостерігалось значне відродження та посилення інтересу до феміністичних ідей, що відкрило новий розділ у розвитку фемінізму. В рамках цього нового напрямку акцент робився на кількох ключових аспектах.

По-перше, основною проблемою, яку визначали феміністи, була роль сім'ї та шлюбу, які розглядалися як інструменти, що сприяють підтримці та розширенню гноблення жінок у суспільстві.

По-друге, значну увагу приділяли необхідності економічної незалежності жінок, оскільки вона розглядалася як фундаментальна умова для досягнення їх соціальної свободи та можливості для самореалізації.

По-третє, новий фемінізм підкреслював важливість права жінки на власну індивідуальність, включаючи розвиток інтелектуальних здібностей та талантів, а також необхідність звільнення від нав'язаних чоловіками стандартів зовнішності та поведінки [8].

Таким чином, цей період в історії фемінізму характеризується глибоким переосмисленням та критикою традиційних соціальних норм та інститутів, які обмежували права та можливості жінок.

Фемінізм представляє собою широкий спектр політичних рухів, суспільних ініціатив, ідеологічних напрямків та теоретичних рамок, які об'єднані спільною метою досягнення рівноправності для жінок у різних сферах життя. Ця прагнення охоплює боротьбу за рівні політичні, економічні, культурні та соціальні права та можливості для жінок, а також активну боротьбу проти всіх форм насильства над жінками, мізогінії, сексизму та гендерних стереотипів, які обмежують можливості жінок. Фемінізм прагне не лише виявити та викрити системні нерівності, але й активно працювати над їх усуненням, сприяючи створенню справедливих умов для самовираження та

розвитку жінок у освіті, на роботі та у суспільстві в цілому. Основною метою фемінізму є досягнення світу, в якому гендер більше не буде причиною дискримінації або обмеження можливостей, а рівність стане основоположним принципом у взаєминах між людьми [3].

З моменту свого створення, феміністичний рух непохитно стоїть на захисті прав жінок. Це включає боротьбу за політичні права, зокрема, право голосу і можливість бути обраною на публічні посади, а також за трудові права, як-от доступ до освіти, право працювати та вимогу до рівної заробітної плати порівняно з чоловіками. Крім того, рух виступає за право жінок володіти майном, укладати юридичні угоди, і на рівність у шлюбних відносинах, що охоплює питання опіки над дітьми та права на декретну відпустку. Фемінізм також активно бореться проти всіх видів насильства відносно жінок і дівчат, включно з сексуальним і домашнім насильством, вимагаючи поваги до їхньої фізичної недоторканності, цілісності та здоров'я. Ця боротьба розширюється до протидії жорстоким практикам, таким як калічення жіночих геніталій, «убивства честі», викрадення і спалювання наречених, селективні аборти, дитячі шлюби, проституція, і баад. Все це свідчить про непохитну відданість фемінізму ідеалам гендерної рівності і захисту прав жінок на всіх рівнях суспільного життя [1].

Феміністичний рух викликав численні зміни в більшості суспільств світу. Деякі з колись радикально-феміністичних поглядів нині повсюдно поширені як очевидна, традиційна частина політичної думки. Населення західних країн не бачить протиприродного в праві жінок голосувати, самостійно вибирати чоловіка (або не одружуватись), володіти землею – всього, що здалося б неймовірним ще сто років тому:

Феміністичний рух зіграв критично важливу роль у трансформації суспільних норм і впровадженні суттєвих змін у структурі багатьох країн світу. Те, що колись сприймалося як екстремальні ідеї з радикального фемінізму, сьогодні стало загальноприйнятим і вважається невід'ємною частиною сучасного політичного дискурсу. В суспільствах, особливо в країнах Заходу,

ідеї, які ще сто років тому здавались утопічними, зараз є фундаментальними правами і свободами жінок, включаючи:

- Надання жінкам повноправного статусу у виборчому процесі, дозволяючи їм не просто голосувати, а й бути обраними на посади;
- Можливість ініціювати розлучення, що надає жінкам автономію у відносинах і дозволяє виходити з небезпечних або нездорових шлюбів;
- Право на опіку над власними дітьми, визнаючи жінок рівними батьками в юридичному і соціальному плані;
- Право володіти майном і управляти ним, що є кроком до економічної незалежності;
- Доступ до освіти на всіх рівнях, включаючи вищу, який гарантує рівні можливості для розвитку та кар'єри;
- Право контролювати власне тіло та медичні рішення, що охоплює планування сім'ї, вибір засобів контрацепції, право на безпечний секс і аборти, важливі для автономії та здоров'я жінок [37].

Фемінізм являє собою багатогранний рух, що охоплює соціальні, політичні, культурні та інтелектуальні аспекти, метою якого є не тільки забезпечення рівноправ'я жінок у різних сферах життя, але й створення такого суспільного устрою, де стандарти та норми не будуть диктуватися виключно чоловічими цінностями. Основою фемінізму є визнання того, що сучасна культура та цивілізація мають виражений маскулінний характер, що ставить жінок у нерівне становище, обмежуючи їхні можливості та права. Фемінізм критично аналізує цю диспропорцію, підкреслюючи, що наявна система цінностей фактично визначає «людяність» через призму чоловічості, залишаючи жіночість у позиції «Іншого». Включення жіночості у фундаментальні основи людського існування та визнання її рівноцінності має не лише соціальне та культурне значення, але й глибокий філософський зміст, покликаний переосмислити існуючі підходи до визначення ідентичності, цінностей та взаємовідносин у суспільстві. Фемінізм прагне до трансформації цих парадигм, пропонуючи новий взгляд на взаємозв'язки між статтю, владою

та культурою, тим самим закликаючи до створення більш справедливого та інклюзивного світу.

Сучасний феміністичний рух виокремлюється своєю багатогранністю та складністю, представляючи широке розмаїття поглядів, ідеологій та стратегій. Фемінізм сьогодення включає в себе численні напрямки, кожен з яких має свою унікальну ціль та методологію, що відображає різні потреби та інтереси жінок у всьому світі (табл. 1.1) [20].

Таблиця 1.1. Сучасні напрямки фемінізму [20]

Напрямок	Особливості
Ліберальний	Зосереджений на забезпеченні рівних прав та можливостей для жінок через їх інтеграцію в існуючу соціополітичну систему, виходячи з припущення, що зміни в законодавстві можуть призвести до рівності.
Марксистсько-соціалістичний	Коріння жіночого пригнічення лежить у капіталістичній економічній системі та класовій боротьбі, і пропонує їх подолання як шлях до емансипації.
Радикальний	Жіноче пригнічення глибоко вкорінене в патріархальній структурі суспільства, особливо у сфері гетеросексуальних відносин, і вимагає глибоких соціальних змін.
Лесбійський	Підкреслює репресивний характер гетеросексуальних гендерних ролей та виступає за визнання та підтримку лесбійських жінок.
Сепаратистський	Пропонує відокремлення від чоловіків як засіб досягнення жіночої автономії.
Екологічний	Вбачає зв'язок між екологічною кризою та патріархальним пригніченням, пропонуючи співіснування з природою як шлях до вирішення обох проблем.
Темношкірий («вуманізм»)	Висвітлює унікальні виклики, з якими стикаються темношкірі жінки, і критикує мейнстрімний фемінізм за його зосередженість на потребах білошкірих жінок середнього класу.
Культурний	Відзначає унікальні культурні та творчі здібності жінок, вважаючи їх основою для особливого жіночого способу пізнання.
Християнський	Прагне переосмислити роль жінки в християнстві, виправляючи культурні спотворення її місця у релігії.
Метафізичний	Шукає відповіді на жіноче пригнічення через духовне самовдосконалення та внутрішню трансформацію.

Всі ці напрямки задаються загальними питаннями про виникнення та формування гендерної ідентичності, статі, сексуальності, жіночої тілесності, а також шукають відповіді на виклики, пов'язані з репресивністю патріархальної влади та шляхами емансипації жінок у різних аспектах суспільного життя.

Фемінізм – тренд у соціальних науках, але особливого поширення і популярності здобув у контексті суспільної географії.

1.3. Соціальна обумовленість гендерної нерівності

Вивчення гендерної нерівності та її соціальної обумовленості є важливим напрямком сучасних наукових досліджень. Гендерна нерівність є явищем, що історично склалося та зберігається у багатьох суспільствах, незважаючи на значні зусилля з її подолання. В основі гендерної нерівності лежить розподіл людей на чоловіків і жінок, який стає центральною установкою в сприйнятті нами відмінностей, що проявляються в психіці та поведінці особистості. Відмінності часто вважаються обумовленими генетичними, анатомічними та фізіологічними особливостями чоловічого та жіночого організмів. Проте, не менш важливим є соціально-культурний компонент, який відображає те, що в даному суспільстві вважається властивим жінці, а що чоловікові.

Поняття гендерної рівності визначається як «складова поняття рівності та рівних можливостей», де демократичне суспільство повинно надавати і чоловікам, і жінкам рівні можливості брати участь у всіх сферах життя. Проблема гендерної дискримінації є ключовим питанням, що вимагає вирішення на державному рівні. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності таким чином, щоб стало можливим досягнення рівності. Важливо відмітити, що в сучасному світі біологічний підхід до розуміння гендеру поступається місцем більш комплексному розумінню, що включає різні рівні сексуальної організації людини.

Гендер як «соціальна стаття» моделюється суспільством і формується через різноманітні техніки як поведінковий патерн і складова ментальності. Становлення гендерної ідентичності індивіда не обумовлюється прямо і безпосередньо наявністю гендерної ролі, але стереотипи, очікування та уявлення відіграють значну роль у цьому процесі. Гендерні ролі, як і будь-які соціальні ролі, обумовлені диференціацією людей в суспільстві за ознакою статі, вони є нормативними та висловлюють певні соціальні очікування [32].

Суспільство сформувало стереотипи, згідно з якими жінки асоціюються переважно з сімейними ролями, а чоловіки – з професійними, що веде до тенденції оцінювати чоловіків за професійними успіхами, а жінок – за сімейними досягненнями, що в свою чергу впливає на вибір особистісного шляху та можливості самореалізації.

Українське законодавство, так само як і законодавство багатьох інших країн, містить норми, спрямовані на забезпечення гендерної рівності та недопущення дискримінації. Проте, в суспільній свідомості все ще існують гендерні стереотипи та установки, що відіграють негативну роль і можуть спричиняти незадоволення та дискримінацію.

Так, Конституція України унормовує певні особливості:

- 1) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3);
- 2) всі люди є вільні і рівні у своїй гідності і правах, права і свободи є невідчужуваними та непорушними (стаття 21);
- 3) рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням їм рівних можливостей (стаття 24);
- 4) шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка, кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (стаття 51) [26].

А у 2005 році було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», за порушення норм якого передбачена цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність [24].

Однією з ключових областей, де гендерна нерівність проявляється найбільш явно, є ринок праці. Жінки часто стикаються з бар'єрами на шляху до професійного розвитку та заробітної плати, рівної з чоловіками за аналогічну роботу, що пов'язано не тільки з існуючими стереотипами про "жіночі" та "чоловічі" професії але й з більш глибокими структурними нерівностями в суспільстві, такими як недостатня підтримка з боку держави в питаннях догляду за дітьми та сім'єю, що перекладає основний тягар на жінок.

Освіта та виховання також відіграють важливу роль у формуванні гендерних установок. На жаль, існуючі освітні практики часто посилюють гендерні стереотипи, пропонуючи дітям гендерно-марковані іграшки та книги, що визначають, якими мають бути інтереси та поведінка хлопчиків та дівчаток. Це може обмежувати можливості дітей та їхній вибір у майбутньому, закріплюючи традиційні гендерні ролі.

З іншого боку, важливим кроком до подолання гендерної нерівності є розвиток та впровадження політик рівності гендерів у всіх сферах суспільного життя, включаючи заходи, спрямовані на забезпечення рівного доступу до освіти та професійного розвитку, створення механізмів захисту від гендерної дискримінації, а також підтримку балансу між професійним та сімейним життям. Наприклад, впровадження гнучких робочих годин, декретної відпустки для обох батьків та доступних послуг з догляду за дітьми можуть мати значний вплив на зменшення гендерної нерівності на робочому місці [9].

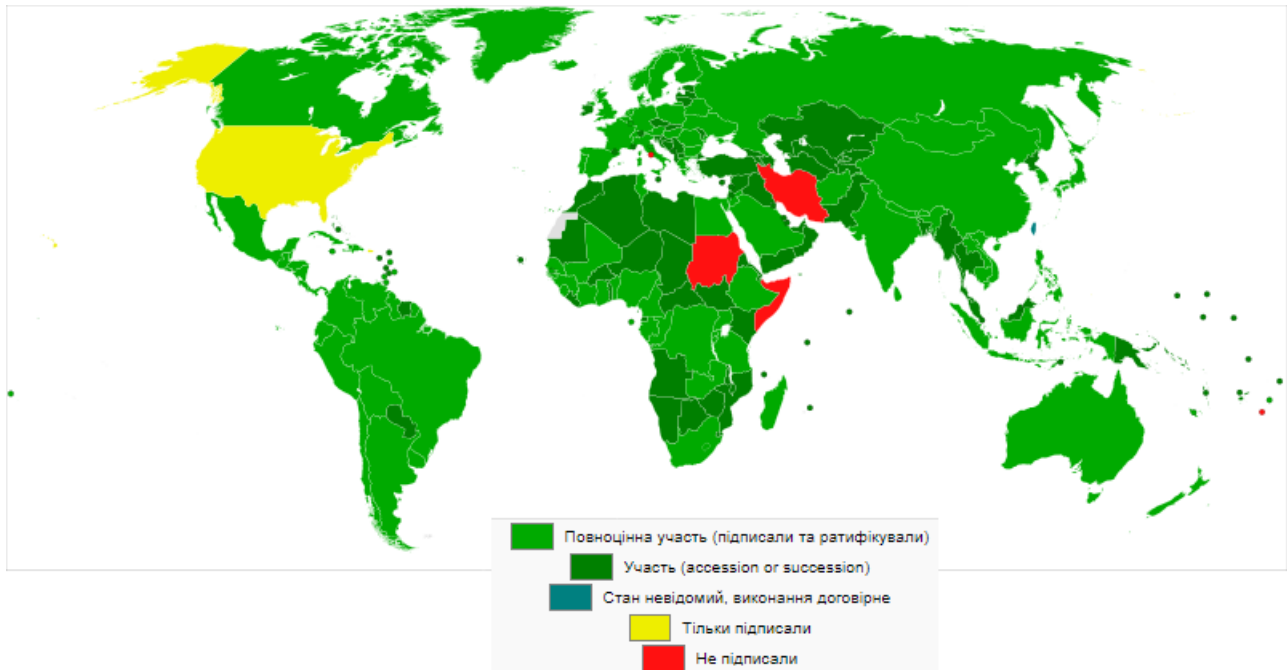

Рис. 1.2. Участь у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок [13].

На міжнародному рівні, угоди та конвенції, такі як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), встановлюють норми та принципи, які повинні дотримуватися країни-учасниці, сприяючи тим самим глобальному прогресу в напрямку гендерної рівності (рис. 1.2) [13].

XX-XXI сторіччя стали визначальними в історії гендерної рівності, ознаменувались значними зрушеннями у соціальній рівності чоловіків і жінок. Впровадження основ гендерної рівноваги та демократії стало ключовим принципом у багатьох країнах, особливо в Європі, де швидкими темпами реалізуються давно задекларовані ідеї щодо розширення можливостей жінок та їх участі на основі рівності в усіх сферах життя суспільства. Паритетне представництво чоловіків і жінок у парламенті та на керівних посадах у державних установах стає нормою, що свідчить про зростаючу важливість гендерної рівності для соціального та економічного розвитку.

Україна також робить значні кроки у напрямку гендерної рівності, розвиваючи законодавство та проводячи політику, спрямовану на створення

рівних можливостей для жінок і чоловіків. Державна політика України орієнтується на міжнародні документи та стандарти, такі як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадські та політичні права, та інші важливі конвенції та декларації, покликані забезпечити основи для гендерної рівності.

Прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у 2005 році Україна зробила важливий крок до вирішення питань гендерної нерівності на законодавчому рівні. Закон визначає основні напрями державної політики у цій сфері та впроваджує чіткі визначення ключових термінів, таких як «дискримінація за ознакою статі», «сексуальні домагання», «гендерна рівність». Також важливим є здійснення гендерно-правової експертизи актів законодавства, що спрямоване на виявлення та виправлення дискримінаційних положень [28].

Проте, попри значний прогрес у законодавстві та політиці, Україна, як і багато інших країн, стикається з викликами на шляху до досягнення повної гендерної рівності. Недостатність соціологічних досліджень та статистичної інформації, а також відсутність гендерного аналізу державного бюджету є перепонами для повного розуміння та вирішення проблем гендерної нерівності. Також є потреба у подальшому вдосконаленні законодавства та впровадженні ефективних механізмів для забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків.

Зусилля Уряду та органів виконавчої влади спрямовані на вирішення цих питань, проте для досягнення істотного прогресу в цій сфері потрібна скоординована робота всіх рівнів влади, громадськості, та міжнародної спільноти. Підвищення обізнаності, освітні програми, забезпечення економічних можливостей для жінок, та викорінення гендерних стереотипів є ключовими елементами у боротьбі за гендерну рівність та справедливість.

У контексті глобальних зусиль і значних досягнень у сфері гендерної рівності, важливо підкреслити роль і внесок не тільки державних інституцій, але й недержавних організацій, громадськості та академічних кіл. Активізація

громадянського суспільства, освітніх програм і наукових досліджень з питань гендеру сприяє більш глибокому розумінню проблематики та розробці ефективних стратегій боротьби з гендерною нерівністю [29].

Особливо це стосується України, де останні роки демонструють зростання активності жіночих та гендерно-орієнтованих організацій. Їх діяльність не обмежується лише адвокацією та лобіюванням прав жінок, але й включає розробку та впровадження освітніх програм, спрямованих на зміну гендерних стереотипів у суспільстві, підвищення правової обізнаності громадян і залучення чоловіків до дискусій про гендерну рівність.

Науковий світ також вносить значний вклад у розвиток гендерної рівності через дослідження, які допомагають краще зрозуміти корені гендерної нерівності, її прояви та наслідки для суспільства в цілому. Академічні круги активно працюють над розробкою гендерно-чутливих підходів у різних галузях знань, що сприяє формуванню більш інклюзивного та рівноправного суспільного діалогу.

Водночас, слід зазначити, що процес досягнення гендерної рівності є складним і багатоаспектним, що вимагає скоординованих зусиль на різних рівнях, що стосується не лише законодавчої роботи та політичного представництва, але й повсякденних практик, освітньої політики, сфери праці та сімейних відносин [28].

Необхідно також враховувати, що успішне впровадження політик гендерної рівності залежить від створення ефективних механізмів моніторингу та оцінки їхньої дієвості. Впровадження гендерного бюджетування та регулярне проведення гендерних аудитів може стати важливим кроком до забезпечення прозорості та відповідальності у процесі реалізації гендерної політики.

Ключовим аспектом на шляху до досягнення гендерної рівності є зміна громадської свідомості, відмова від стереотипів та створення умов для рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їх статі. Це стосується розширення доступу жінок до освіти, забезпечення рівності у професійній

сфері, рівного представництва у політичному житті та активної участі у прийнятті рішень на всіх рівнях.

Завдання досягнення гендерної рівності є складним і тривалим процесом, який вимагає залучення всіх сфер суспільного життя. Але саме через такий комплексний підхід можливе досягнення справедливості та рівності в суспільстві, де кожна людина має право на реалізацію своїх потенціалів без обмежень, зумовлених гендерними стереотипами.

РОЗДІЛ II. СУЧАСНИЙ СТАН І ДИНАМІКА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Демографічні особливості та гендерний розподіл населення України

Демографічні особливості України, як і багатьох інших країн, відзначаються унікальністю та складною динамікою, що впливає на соціально-економічне становище та культурний розвиток країни. Станом на 1 січня 2022 року, чисельність населення України оцінювалась у 41,167 мільйона осіб за даними Державної служби статистики, включно з територіями, які перебувають під тимчасовою окупацією (рис. 2.1., рис. 2.2) [22].

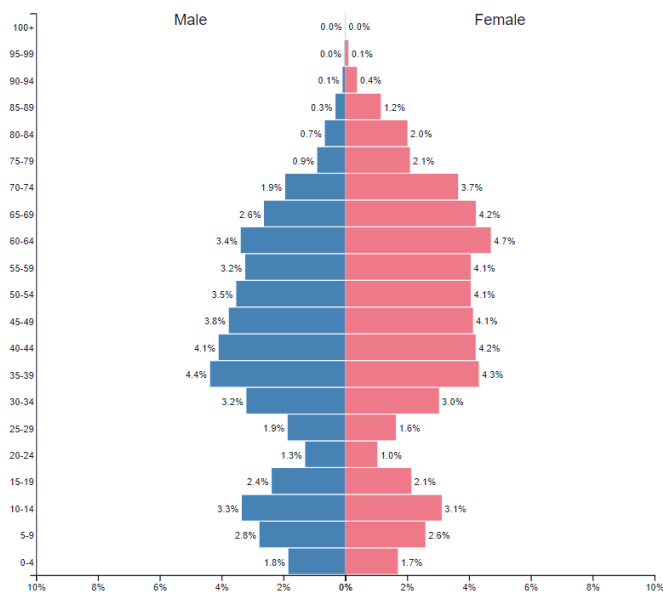

Рис. 2.1. Статеві-вікова піраміда населення України за 2023 рік [6]

У 2022 році рівень народжуваності в Україні було оцінено у 9 народжень на кожні 1000 населення, що поставило країну на 203-тю позицію у світовому рейтингу, включаючи тимчасово окуповані території. Згідно з даними Держстату України, у 2021 році цей показник склав 7,3 на 1000 осіб, а загальна

кількість народжених дітей досягла 271 983, з яких 175 257 у містах та 96 726 у сільській місцевості [6].

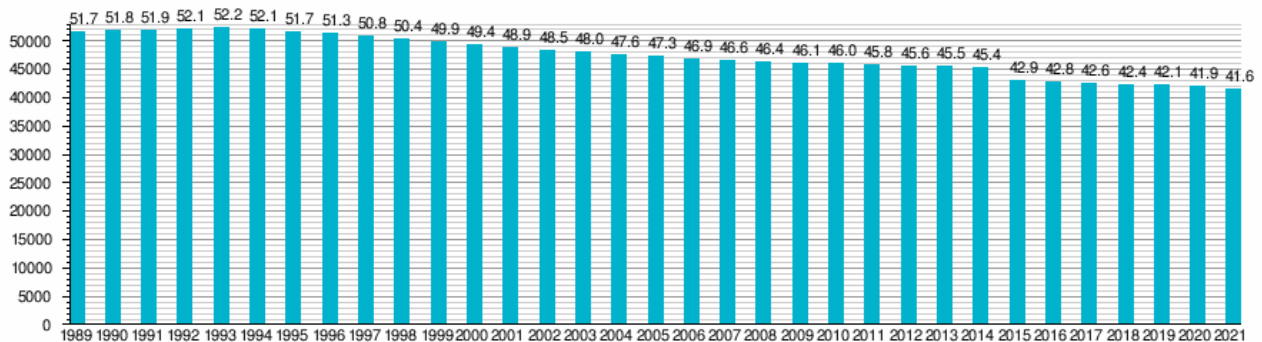

Рис. 2.2. Динаміка чисельності населення України [6]

У 2012 році середня народжуваність становила 11,4 на 1000 жителів, при цьому у сільських районах цей показник був вищим і дорівнював 12,6, в той час як у міських – 10,9. Найвищі рівні народжуваності були виявлені у західних областях, а саме в Рівненській (15,9), Закарпатській (15,1), та Волинській (14,8). Зокрема, у 2012 році лідером за кількістю народжень була Рівненська область, де показник досягав 25,8 на 1000 населення. Водночас, найнижчі рівні народжуваності спостерігалися на півночі та сході країни, зокрема в Чернігівській (9,4), Луганській (9,6), Сумській (9,7) та Донецькій (9,8) областях.

Щодо фертильності, яка відображає здатність жінок репродуктивного віку до дітонародження, у 2022 році сумарний коефіцієнт фертильності в Україні становив 1,56 дитини на жінку, що поставило країну на 193-тє місце у світі. Середній вік матері при народженні первістка в 2019 році оцінювався у 26,2 роки. Згідно з даними Держстату України за 2021 рік, коефіцієнт фертильності склав 1,16. У 2012 році спостерігався найвищий коефіцієнт фертильності з 1994 року – 1,53, з вищими показниками в західних та південних областях, де він варіювався від 1,92 до 2,08. Натомість, у Донбасі, Лівобережжі та Києві фіксувалася найнижча фертильність, з показниками від 1,32 до 1,40 на жінку [21].

У 2017 році рівень смертності в Україні склав 14,4 на тисячу населення, що розмістило країну на п'ятому місці у світі за цим показником. У 2013 році було зареєстровано 662,368 випадків смерті, або 14,6 на кожні тисячу жителів. Це показує невелике зниження на 0,1% порівняно з попереднім роком і на 15,3% порівняно з 2005 роком, коли спостерігався найвищий пік смертності з 1995 року [6].

Показники смертності між регіонами варіювалися від 9,9 на тисячу осіб у Києві до 18,7 на тисячу в Чернігівській області. Особливо висока смертність виявлена у північно-східних районах Чернігівської та Сумської областей, де спостерігається інтенсивне старіння населення і де показник смертності досягав понад 25 випадків на тисячу осіб. Смертність серед сільського населення була вищою, ніж серед міського.

У 2012 році середній показник смертності у міських районах становив 13,1 на тисячу осіб, тоді як у сільській місцевості він досягав 17,7 на тисячу. Найнижчий рівень смертності, менше ніж 7-8 на тисячу, спостерігався у таких містах, як Вараш, Теплодар, Нетішин, Южноукраїнськ, Енергодар, що пояснюється молодим віком їх населення.

Очікувана середня тривалість життя в Україні зростає поступово, досягаючи у 2021 році рівня у 69,8 років. Для жінок ця тривалість складає 74,4 роки, а для чоловіків – 65,2 роки.

У період 2008-2009 років середня тривалість життя в Україні становила 69,3 роки. У міських поселеннях цей показник був на рівні 70,0 років, а у сільських – 67,8 років.

Тривалість життя в міських поселеннях перевищує тривалість у сільських на 2,2 роки (69,0 проти 66,8 років), що спостерігається у всіх регіонах України, за винятком Закарпатської області, де тривалість життя в сільській місцевості перевищує тривалість у містах на 0,9 років. Найбільше відхилення в тривалості життя між міськими і сільськими районами зафіксоване у Чернігівській (5,5 років) та Житомирській (4,4 роки) областях.

Середня тривалість життя жінок перевищує тривалість життя чоловіків на 11,1 років (відповідно 74,9 і 63,8 років). Ця різниця більша у сільських районах (11,9 років), ніж у міських (10,6 років). Найбільше відхилення (13,8 років) спостерігається в Чернігівській області, де серед сільського населення ця різниця складає 15,9 років. Найменші різниці в тривалості життя між чоловіками та жінками характерні для міста Києва (9 років) та Чернівецької області (9,6 років).

У складі населення України спостерігаються виразні гендерні відмінності: 54% складають жінки, тоді як 46% - чоловіки, що пояснюється тим, що жінки мають тенденцію до довшого тривалого життя, що відображається в особливо великій кількості жінок похилого віку [31].

Статистика свідчить не лише про гендерні відмінності в складі населення, а й відображає важливі аспекти демографічного характеру. Висока пропорція жінок у загальній кількості населення України відображає тенденцію до довшого тривалого життя серед жіночої частини населення. Це, в свою чергу, має вплив на різноманітні сфери суспільного життя, включаючи медичну, соціальну та економічну сфери. Наприклад, збільшення кількості осіб похилого віку може створювати певні виклики для системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, і потребує відповідного управлінського підходу та ресурсного забезпечення. Тому важливо аналізувати та урахувувати такі демографічні тенденції у розробці політики та стратегій для забезпечення добробуту всього суспільства.

Згідно з Оглядом гуманітарних потреб (ОГП) та Планом гуманітарного реагування (ПГР) на 2022 рік, в Донецькій та Луганській областях висока частка людей похилого віку серед тих, хто потребує допомоги, досягає 30%. Цей показник є одним з найвищих порівняно з іншими кризовими ситуаціями у світі, що вказує на те, що допомога та підтримка цієї вразливої групи населення відіграють велике значення в контексті гуманітарної діяльності. Також це відображає необхідність спеціалізованих програм та ініціатив з метою забезпечення опіки та підтримки для літніх людей під час кризових ситуацій.

Жінки переважають серед людей похилого віку. Найвища концентрація жінок у віці 65 років і старших, а саме 68%, зафіксована у Чернігівській, Житомирській, Дніпропетровській, Запорізькій і Київській областях. Протилежна ситуація спостерігається у Закарпатській області, де найменша кількість жінок в цьому віковому діапазоні, що пов'язано з традиційно нижчим середнім віком населення.

Перед ескалацією війни, жінки складали 71% від загальної кількості голів домогосподарств на територіях, які перебували під контролем уряду. Особливо відзначалася їхня присутність серед населення віком старше 60 років, де вони становили 88%.

Очікується, що ситуація на територіях, які не перебувають під контролем уряду України, схожа, проте наразі немає достовірних чи системних даних, що підтверджують це.

У міжнародному контексті, Україна визначається багатством своєї культурної та етнічної різноманітності. За статистичними даними, у країні проживає понад 130 етнічних груп, які представлені не лише громадянами України різного етнічного походження, але й громадянами інших країн, зокрема, іноземними студентами (що налічується понад 76,5 тисяч на 2021 рік), трудовими мігрантами, біженцями та особами, які шукають притулок. Також варто зазначити різноманітні групи людей без громадянства, які стикаються з викликами через відсутність документів, що підтверджують їхні правові статуси та акти цивільного стану.

Однією з найбільш численних груп меншин в Україні є ромська меншина, яка налічує до 400 тисяч осіб. Незважаючи на їхню значну чисельність, роми стикаються зі значною дискримінацією та соціальними викликами, які часто ускладнюють їхнє повсякденне життя та доступ до освіти, праці та медичних послуг [4].

Інформація щодо осіб з інвалідністю потребує уточнення та актуалізації. Згідно з даними Державної служби статистики, їх кількість становить 2,7 мільйона (що складає 6% від загальної чисельності населення). Однак ця цифра

має тенденцію до повторення та, ймовірно, не була оновлена щонайменше за останні 12 років.

Потрібно звернути увагу на те, що поняття інвалідності може зазнавати змін у часі, і тому необхідно перевіряти актуальність даних. Наприклад, зміни в законодавстві, медичні прогреси або соціокультурні зміни можуть впливати на кількість та профіль інвалідних осіб у суспільстві. Тому важливо проводити періодичні оновлення цієї інформації для точності та надійності статистичних даних. [31].

2.2. Вплив соціально-економічних та політико-географічних трансформацій на гендерну нерівність та політику в Україні

Сучасні соціально-економічні та політико-географічні трансформації мають значний вплив на гендерну нерівність та політику в Україні. З цього боку, важливо зазначити, що військова агресія проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, суттєво відобразила гендерні аспекти суспільства. Війна та конфлікт призвели до масового «відтоку» міського населення, переважно жінок, дітей та літніх людей, зокрема зі звільнених зон. У той час як більшість дорослих чоловіків залишаються в країні, щоб приєднатися до боротьби.

Зазначено, що Україна вже до війни мала незвичайний демографічний профіль з перевагою жінок (54%) над чоловіками (46%), що стає ще більш очевидним в умовах конфлікту, коли чоловіки залишаються в зоні бойових дій, а жінки та діти шукають притулок в безпечних місцях. Такий розподіл залишає свій слід на соціально-демографічній структурі населення та реалізації гендерних ролей в українському суспільстві. Для порівняння, розподіл населення регіонів України за статтю станом на 1 січня 2020 року зображено на рис. 2.3.

Загальний тренд показує, що в кожній області частка жінок переважає над часткою чоловіків. Наприклад, у Вінницькій області жінки становлять 53,7%,

тоді як чоловіки - 46,3%. Найвищий відсоток жінок спостерігається у Донецькій області (54,6%), а найнижчий – у Закарпатській (51,9%). Відсоток чоловіків варіюється відповідно, найнижчий у Донецькій області (45,4%) та найвищий у Закарпатській (48,1%).

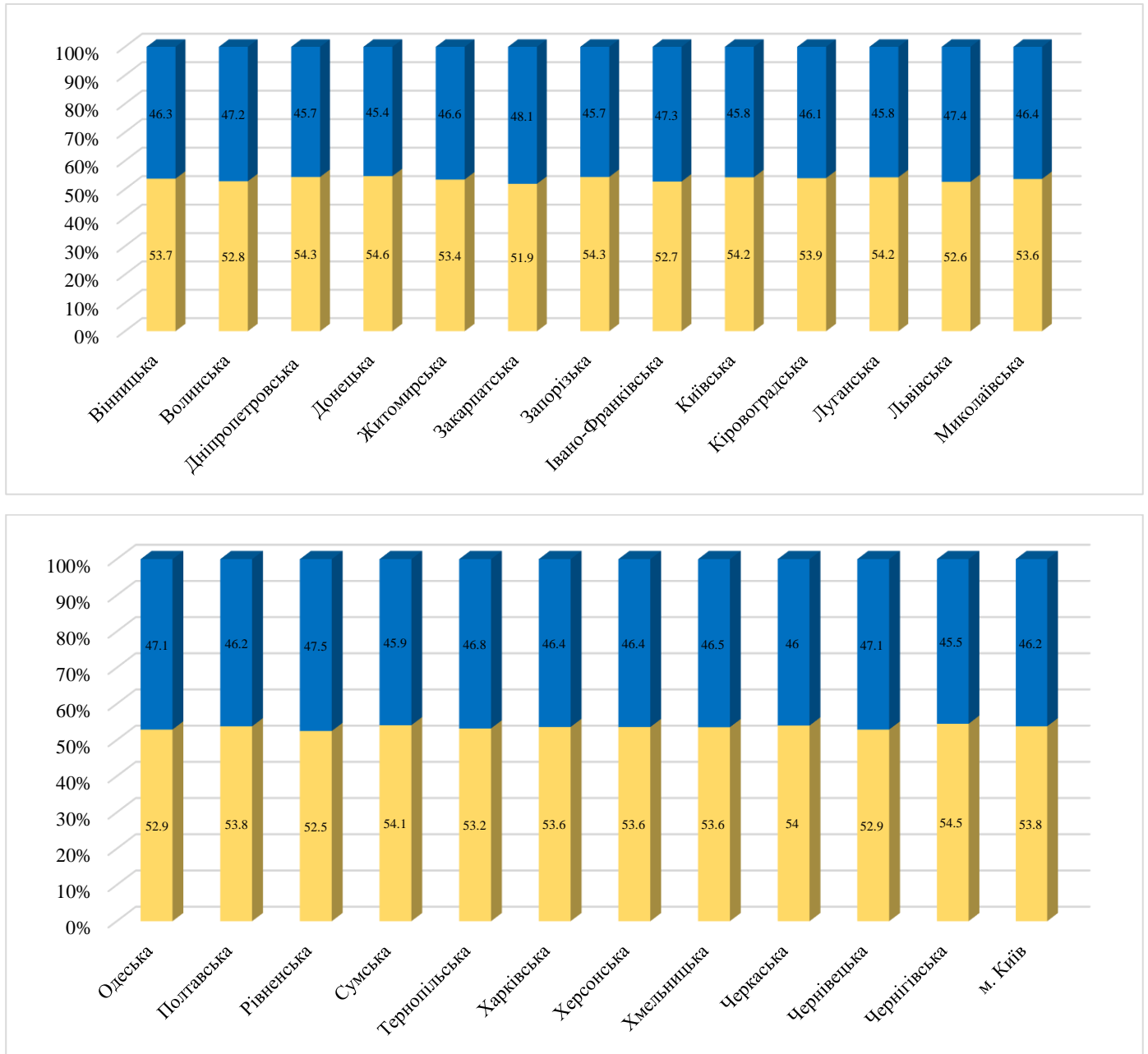

Рис. 2.3. Розподіл населення регіонів України за статтю станом на 1 січня 2020 року [15]

Україна, як і багато інших країн, також стикається зі складними проблемами гендерної нерівності в різних сферах життя. Наприклад, велика

кількість людей з інвалідністю у країні (приблизно 2,7 мільйона) свідчить про те, що таким людям надається недостатньої уваги та підтримки. Крім того, ромська громада та інші маргіналізовані групи також стикаються з системною дискримінацією та насильством, зокрема під час військових конфліктів.

Дані з різних джерел свідчать про те, що жінки в Україні мають обмежений доступ до економічних ресурсів та призначених для них послуг. Вони також найбільше страждають від насильства у сім'ї, особливо під час кризових ситуацій, таких як війна чи пандемія, що, власне, й пережило українське суспільство за останні 5 років.

Політична сфера також не є винятком. Хоча жінки представлені в українському парламенті та інших органах влади, їхнє представництво все ще недостатнє, особливо на верхніх рівнях управління. Проте наявність квот на гендерний склад політичних структур допомагає підвищити представництво жінок у політиці [17].

Необхідно зазначити, що нинішня ситуація в Україні вимагає від уряду, громадських організацій та міжнародних партнерів не лише реагувати на гендерні проблеми, але й активно працювати над зміною системних факторів, які призводять до нерівностей, що включає в себе забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у всіх сферах життя, від економіки до політики, та зменшення впливу стереотипів та дискримінації на рівні суспільства.

Гендерна нерівність є однією з найгостріших проблем сучасного суспільства, яка зазнає впливу широкого спектру соціально-економічних та політико-географічних трансформацій. В Україні, як і в багатьох інших країнах, це питання залишається актуальним незважаючи на численні зусилля, спрямовані на подолання існуючих диспропорцій між чоловіками та жінками, особливо у сфері зайнятості.

В контексті України, вплив воєнних дій значно посилив вже існуючі гендерні розриви. Повномасштабна війна спричинила не тільки прямі людські втрати, а й глибокі соціально-економічні перетворення, які впливають на

структуру ринку праці та суспільні відносини в цілому. В результаті війни, багато жінок були змушені відмовитися від своїх кар'єрних амбіцій або ж знайти роботу, яка б не вимагала великої кількості часу та дозволяла більше часу проводити вдома, через збільшення обсягу домашніх обов'язків або втрату робочих місць через військові дії.

На макроекономічному рівні, гендерна нерівність впливає на економічне зростання країни. За даними Global Gender Gap Report, Україна має значний гендерний розрив, де жінки отримують меншу оплату за аналогічну роботу порівняно з чоловіками, що не тільки позначається на економічному становищі жінок, але й знижує загальний рівень добробуту сімей та суспільства в цілому.

Політико-географічні трансформації також впливають на гендерну нерівність в Україні. Процес європейської інтеграції та адаптація до стандартів ЄС у сфері захисту прав жінок спонукає до перегляду національної політики та законодавства. Україна зробила певні кроки на шляху до гендерної рівності, включно з ратифікацією Європейської соціальної хартії та ухваленням Державної стратегії забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року. Однак, подальші дії залишаються критично важливими для досягнення суттєвих змін [2].

Освіта є ще одним ключовим фактором у впливі на гендерну нерівність. Гендерні стереотипи, що впливають на вибір професії та рівень освіти, продовжують бути значною перешкодою для досягнення рівності. Україна стикається з викликом у вигляді гендерної сегрегації у професійній освіті, де чоловіки та жінки переважають у різних сферах, що впливає на їхні майбутні можливості на ринку праці.

Україна зіткнулася з важливою задачею – інтегрувати гендерну рівність у всі сфери суспільного життя, особливо у контексті постконфліктного відновлення та економічних трансформацій. Для досягнення суттєвого прогресу необхідно зміцнювати законодавчу базу, підвищувати громадську обізнаність щодо гендерної рівності, стимулювати залучення жінок до ринку праці та політичного життя, та враховувати гендерну складову у всіх аспектах

державної політики. Тільки такі всебічні зусилля можуть забезпечити реальні зміни та подолання гендерної нерівності в Україні.

2.3. Гендерний вимір зайнятості та безробіття

В даний час, як у країнах Європейського Союзу з їх розвинутою економікою, так і в Україні з її перехідною економікою, питання зайнятості населення та його ефективного працевлаштування стоїть особливо гостро. Це питання залишається на вершині порядку денного багатьох державних і міжнародних організацій. Міжнародна організація праці (МОП), яка є однією з провідних установ, зайнятих дослідженням проблем ринку праці, висвітлює кілька ключових викликів, що виникають перед сучасними суспільствами у цій сфері.

До них відносяться не тільки скорочення загальної кількості зайнятих осіб, що є наслідком як структурних змін в економіці, так і економічних коливань, але й проблема створення якісних нових робочих місць, здатних забезпечити гідний рівень життя. Окрім цього, особливу увагу заслуговує і посилення тенденції до тривалого безробіття, коли люди не можуть знайти роботу протягом тривалого часу, що, в свою чергу, призводить до соціальної ізоляції, зниження кваліфікації та інших негативних наслідків [32].

В Україні протягом багатьох років спостерігається висока активність жінок на ринку праці, з вираженою тенденцією до повної зайнятості. Це стало можливим завдяки політиці радянських часів, коли централізована планова економіка вимагала значної кількості працівників, а держава активно заохочувала залучення жінок на ринок праці. Таке заохочення включало в себе комплексну підтримку сімей, впровадження широкомасштабних соціальних програм, таких як оплачувана відпустка, доступ до якісних державних дошкільних установ, а також забезпечення можливостей для отримання вищої

освіти. В результаті цих заходів жінки не лише активно входили у склад робочої сили, а й у багатьох випадках переважали чоловіків у цій сфері.

Попри значні успіхи у забезпеченні гендерної рівності на ринку праці, сучасні дослідження виявляють існування гендерних диспропорцій у сфері економічної активності населення. Ці диспропорції можуть проявлятися через відмінності в оплаті праці між чоловіками та жінками за виконання аналогічної роботи, через гендерну сегрегацію по галузях і професіях, а також через обмежені можливості для кар'єрного росту та професійного розвитку жінок. Таким чином, попри історично сформовану активність жінок на ринку праці, Україна продовжує стикатися з викликами, пов'язаними з необхідністю подальшого вирівнювання гендерних нерівностей та забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства.

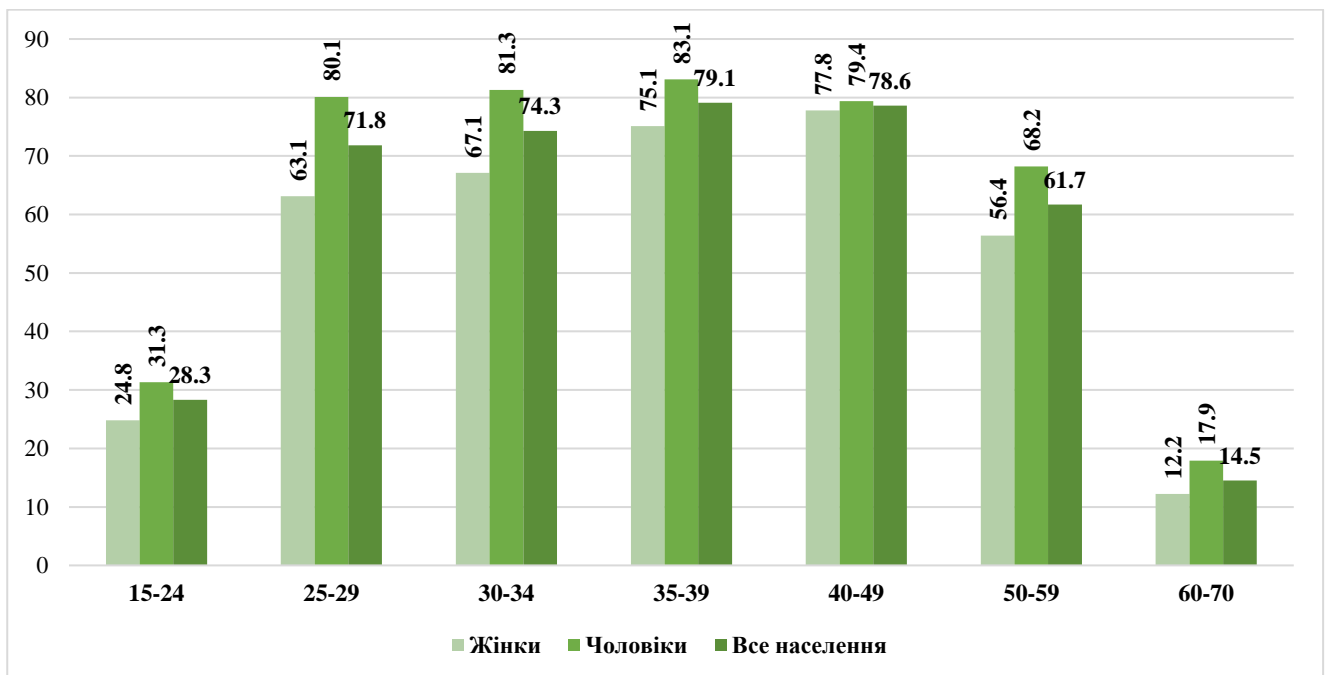

Рис. 2.4. Рівень зайнятості населення за статтю та віковими групами в Україні у 2015 р. [14]

На ринку праці в Україні спостерігається суттєва гендерна нерівність: рівень зайнятості серед жінок майже на десять відсоткових пунктів нижчий, ніж у їхніх чоловічих колег (за даними рисунку 2.4). На жаль, ця розбіжність не

тільки зберігається, але й продовжує зростати, що свідчить про посилення гендерної нерівності на ринку праці. Яскравим прикладом такої тенденції є динаміка змін у першому кварталі 2013 року, коли кількість зайнятих чоловіків в країні збільшилася на 150 тисяч осіб, тоді як чисельність працюючих жінок, навпаки, знизилася на 106 тисяч. Це вказує на зростаючу диспропорцію між статями в доступі до робочих місць і загалом в умовах зайнятості, що підкреслює необхідність активних заходів для вирівнювання гендерного балансу на українському ринку праці.

В Європейському Союзі спостерігається стійка тенденція, за якою рівень зайнятості серед жінок є нижчим порівняно з чоловічим населенням. Статистика вказує на те, що середній показник економічної активності жінок складає близько 52%, в той час як серед чоловіків цей показник досягає 70,1%. Незважаючи на цю гендерну диспропорцію, важливо зазначити позитивну динаміку зростання присутності жінок на ринку праці в країнах ЄС. Зокрема, за останнє десятиліття спостерігається значне збільшення чисельності працюючих жінок, яке перевищило 4 відсоткові пункти – з 55,5% у 2004 році до 59,6% у 2014 році. У той же час, рівень зайнятості чоловіків за цей період показав невелике зниження на 0,2 відсоткових пункти. Така тенденція вказує на покращення становища жінок на ринку праці, хоча й повільно, але систематично зменшуючи гендерний розрив у зайнятості між статями в країнах Європейського Союзу (рис. 2.5).

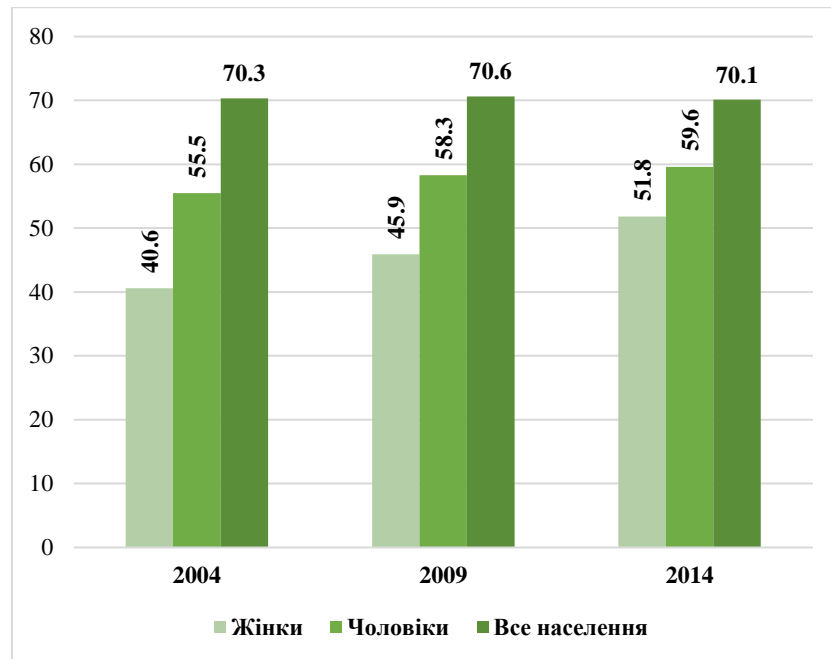

Рис. 2.5. Рівень зайнятості населення за віковими групами та статтю у країнах ЄС [14]

Отже, збільшення рівня економічно активного населення в країнах Європейського Союзу було досягнуто головним чином завдяки зростанню чисельності працевлаштованих жінок. Суттєвий внесок у цей процес зробило створення 7,5 мільйона нових робочих місць, які були заповнені саме представницями жіночої статі. Така тенденція вказує на позитивні зміни у структурі ринку праці ЄС, де активізація жіночої зайнятості сприяє збалансуванню гендерних пропорцій та стимулює економічне зростання.

У країнах Європейського Союзу спостерігається значна розбіжність у показниках зайнятості серед населення, яка виявляється у широкому діапазоні відсоткових значень. Цікаво, що для чоловіків цей рівень зайнятості варіюється у межах від 62% в Греції до 82% в таких країнах, як Данія та Чехія. Водночас для жінок мінімальний показник зайнятості реєструється у Греції і становить 44,3%, тоді як максимальний — у Швеції, де він досягає 77%. Загалом, країни Північної Європи та Скандинавський регіон вирізняються високими рівнями зайнятості серед жінок: Фінляндія може похвалитися показником у 77,6%, Німеччина має 73,1%, Данія – 72,2%, Естонія показує 70,6%, Австрія – 70,1%, а Велика Британія та Литва обидві мають показник у 70%. Натомість, країни

Південної Європи відзначаються значно нижчими рівнями зайнятості серед жінок: в Іспанії цей показник становить 53,8%, на Мальті – 51,9%, а в Італії – лише 50,3%.

У як Україні, так і в країнах Європейського Союзу, питання жіночого безробіття продовжує стояти на передовій серед найбільш складних та нагальних викликів, з якими стикається сучасне суспільство. Це питання вважається критично важливим не тільки через безпосередній вплив на життя жінок та їхніх сімей, але й через ширший соціально-економічний вплив, включаючи втрату потенціалу робочої сили та підвищення соціальних напружень у суспільстві. Боротьба з жіночим безробіттям вимагає комплексного підходу, який включає розробку та впровадження політик з підтримки зайнятості, гендерної рівності на робочому місці та забезпечення рівних можливостей для професійного зростання та розвитку.

В контексті України, показники безробіття серед жінок, які відображають рівень їхньої участі в економіці, виявляються меншими порівняно з аналогічними показниками серед чоловіків, що свідчить про важливість жіночої праці у структурі національної економіки. Однак, варто підкреслити, що в даному відрізку часу показник безробіття серед українських жінок не тільки залишається нижчим у порівнянні з показниками чоловіків у країні, але також і нижчим від середнього рівня безробіття серед жінок у країнах Європейського Союзу – це демонструє певні особливості ринку праці в Україні та може вказувати на різні економічні стратегії та умови зайнятості в Україні порівняно з іншими європейськими державами [18].

У 2015 році в Україні спостерігався певний розрив у рівнях безробіття між чоловіками та жінками, як визначено згідно з критеріями Міжнародної організації праці (МОП). Зокрема, безробіття серед жіночої частини населення досягло показника у 8%, тоді як для чоловіків цей показник був вищим і склав 10%. В числовому виразі це означає, що кількість безробітних жінок у зазначеному році становила приблизно 692,2 тисяч осіб, у той час як серед чоловіків ця цифра була значно вищою і досягла 962,5 тисяч осіб. Однак,

станом на 1 квітня 2016 року, ситуація з безробіттям зазнала певних змін: число безробітних жінок знизилося до 264 тисяч осіб, а серед чоловіків – до 203,5 тисяч осіб, що свідчить про динаміку змін на ринку праці в країні в цей період [16].

Враховуючи наведені дані, не варто однозначно говорити про наявність дискримінації за статевою ознакою на українському ринку праці. Незважаючи на те, що показники жіночого безробіття залишаються нижчими в порівнянні з чоловічими, це відбувається на тлі загальної меншої зайнятості серед жінок у порівнянні з чоловіками: 7,9 мільйонів зайнятих жінок проти 8,6 мільйонів зайнятих чоловіків у віковій категорії від 15 до 70 років на кінець 2015 року. Водночас, серед осіб, які були офіційно зареєстровані як безробітні протягом першого кварталу 2016 року, значну більшість становили жінки, чия частка сягала 55,7% або 382,3 тисяч осіб із загальної кількості 686,9 тисяч осіб, які перебували на обліку як безробітні.

В цілому, статистика свідчить про те, що чоловіки мають більш високі шанси на працевлаштування порівняно з жінками, це стосується як загальної кількості зайнятих у роботі, так і процентного співвідношення працевлаштованих серед усіх шукачів роботи. Незважаючи на існування законодавчих норм, спрямованих на недопущення дискримінації на ринку праці, включаючи дискримінацію за статевою ознакою, фактичні умови зайнятості все ще відзначаються нерівністю між статями. Жінки стикаються з певними труднощами при спробах знайти роботу.

Дані, надані Державною службою зайнятості за перший квартал 2016 року, демонструють, що працевлаштовано було 70,9 тисяч жінок (в тому числі 46,6 тисячі зареєстрованих як безробітні), у той час як серед чоловіків цей показник досяг 101,1 тисячі (з них 55,4 тисячі мали статус безробітного). Такі цифри вказують на існування системних викликів, з якими жінки стикаються на шляху до рівних можливостей у сфері працевлаштування, та підкреслюють необхідність подальших зусиль для забезпечення гендерної рівності на ринку праці. Більшість жінок отримали роботу завдяки дотаціям роботодавців на

створення нових вакансій, у той час як чоловіки частіше вдавалися до отримання одноразових виплат допомоги по безробіттю.

РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ СПРИЙНЯТТЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Дослідження сприйняття поняття гендерної нерівності населенням України

У сучасному світі питання гендерної рівності виходить на передній план у багатьох країнах, включаючи Україну. Гендерна нерівність є багатогранною проблемою, що впливає на різні аспекти життя, від освіти та зайнятості до здоров'я і прав людини. Населення України, як і багатьох інших націй, виявляє різні думки щодо гендерної нерівності, які можуть бути зумовлені культурними, економічними та соціальними чинниками.

Метою даного дослідження є вивчення сприйняття гендерної нерівності серед населення України, що дозволить зібрати дані для аналізу існуючих стереотипів, оцінити рівень обізнаності громадськості про проблеми гендерної рівності та виявити можливі шляхи їх вирішення.

Завданням даного опитування є збір інформації про особисті погляди, досвід та відношення до гендерної нерівності серед різних демографічних груп. Опитування включає ряд питань, які допоможуть зрозуміти, як гендерні питання впливають на повсякденне життя людей, їхнє професійне зростання та особистісний розвиток. Використання гугл опитувань як інструменту дозволяє забезпечити широкий охоплення респондентів та зручність збору та аналізу даних. Дослідження має на меті не тільки виявити сучасний стан сприйняття гендерної нерівності, але й сприяти розробці ефективних стратегій для просування гендерної рівності в українському суспільстві.

У рамках дослідження гендерної нерівності в Україні перше питання анкети стосувалося статевої приналежності респондентів. Всього в опитуванні взяли участь 64 особи (рис. 3.1). Результати показали, що чоловіків серед учасників дослідження було трохи більше, ніж жінок: 33 чоловіки проти 29

жінок, що свідчить про збалансоване представництво статей серед учасників анкетування, що забезпечує різноманітність перспектив у вивченні даної теми.

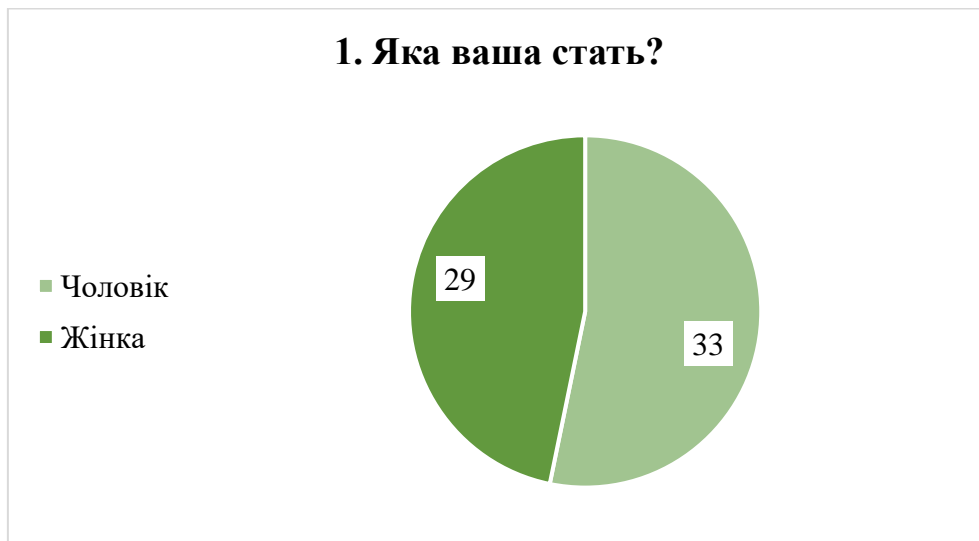

Рис. 3.1. Розподіл за статтю серед учасників анкетування

В результаті анкетування щодо віку учасників дослідження з'ясувалося, що більшість респондентів належить до вікових груп 25-34 років (18 осіб) та 18-24 років (14 осіб), що свідчить про високу участь молоді у цьому опитуванні. Вікова група 35-44 років представлена 10 особами, а група 45-54 років – 7 особами (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Віковий склад респондентів

Вікові групи 55-64 роки та 65 і більше років мають відповідно 6 та 4 респондентів, що показує меншу участь старших вікових груп у цьому опитуванні. Найменше представництво мають особи віком менше 18 років – всього 5 учасників. Дані є корисними для аналізу різних поглядів на гендерну рівність, залежно від віку респондентів.

Результати питання про географічне розташування учасників опитування по гендерній нерівності в Україні демонструють розподіл за регіонами (рис. 3.3). Також вони вказують на те, що інтерес до гендерної рівності в Україні має географічні варіації, але загалом тема актуальна по всій країні, особливо у великих містах та обласних центрах.

Рис. 3.3. Географічне розташування учасників опитування

Оцінка рівня гендерної рівності в Україні за даними опитування показує, що більшість учасників схиляються до нейтральної або скептичної позиції (рис. 3.4). 20 осіб (31% від усіх респондентів) вибрали варіант "Нейтрально", що може свідчити про неоднозначність досвіду та сприйняття гендерної рівності.

18 осіб (28% від усіх респондентів) вважають, що ситуація скоріше негативна, та 11 осіб (17% від усіх респондентів) оцінили ситуацію як дуже

негативну. Дані вказують на значні виклики у галузі гендерної рівності, які сприймаються значною частиною учасників.

З іншого боку, 15 осіб (23% від усіх респондентів) мають позитивне ставлення до стану гендерної рівності, де 12 осіб вказали на "Скоріше позитивно" і 3 особи оцінили як "Дуже позитивно", що свідчить про певні позитивні зміни або враження про гендерну рівність серед окремих груп населення.

Таким чином, опитування відображає розділені думки щодо гендерної рівності в Україні, з явною тенденцією до критичного сприйняття.

Рис. 3.4. Оцінка рівня гендерної рівності в Україні

Найбільша кількість респондентів (42 особи) вказала на політику як на сферу, де гендерна нерівність виявляється найбільше, що відображає загальну тенденцію недостатнього представництва жінок або інших гендерних груп у владних структурах (рис. 3.5). 36 учасників відзначили робоче середовище як сферу з значними проявами гендерної нерівності. Це стосується як розриву у заробітній платі, так і гендерних стереотипів щодо певних професій. 26 осіб вважають, що гендерна нерівність сильно проявляється у сімейних відносинах, включно з обмеженнями на ролі, що виконують чоловіки та жінки у домашньому житті. 20 респондентів зазначили спорт як сферу з гендерною

нерівністю, що може включати нерівний доступ до спортивних можливостей чи нерівність у змаганнях і винагородженнях. 15 учасників вказали на освіту. Гендерна нерівність у цій сфері може виявлятися через стереотипні уявлення про гендерно-орієнтовані предмети чи професії. Найменше респондентів (10 осіб) вважають, що гендерна нерівність виражена у сфері здоров'я, що може стосуватися таких питань, як доступ до медичних послуг або гендерні стереотипи в лікуванні та догляді.

Рис. 3.5. Сфери найбільшого прояву гендерної нерівності

Результати питання про особисте зіткнення з гендерною дискримінацією серед учасників опитування можна побачити на рис. 3.6.

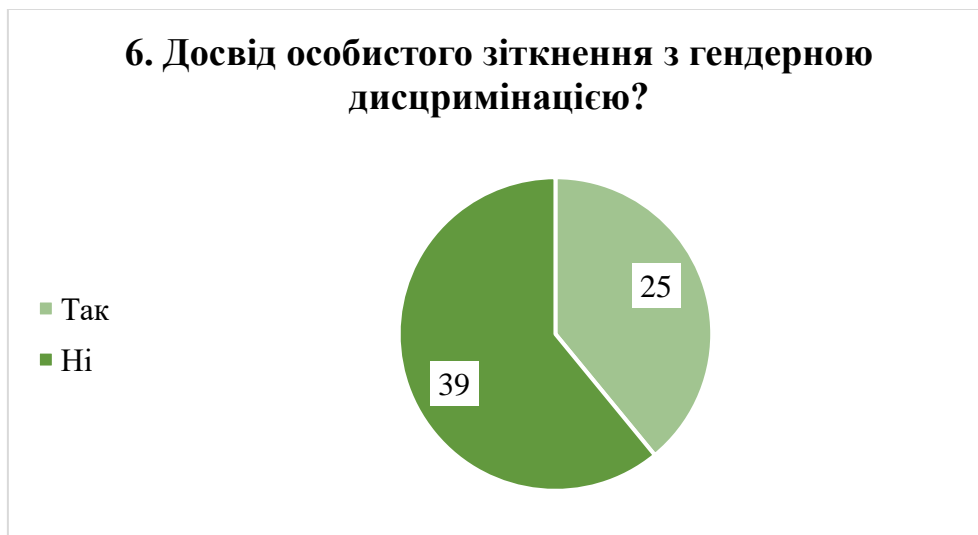

Рис. 3.6. Досвід особистого зіткнення з гендерною дискримінацією

Гендерні стереотипи часто впливають на кар'єрні можливості і сприйняття професійної придатності. Жінки можуть зіткнутися з «скляною стелею», а чоловіки – з високими вимогами до емоційної жорсткості (рис. 3.7). Стереотипи про "чоловічі" і "жіночі" науки продовжують впливати на освітній досвід і можливості студентів. Дискримінація може негативно впливати на академічне залучення і самооцінку студентів.

Традиційні гендерні ролі продовжують накладати обмеження на обов'язки та відповідальність, що може призводити до дискримінації і нерівності в сімейному житті.

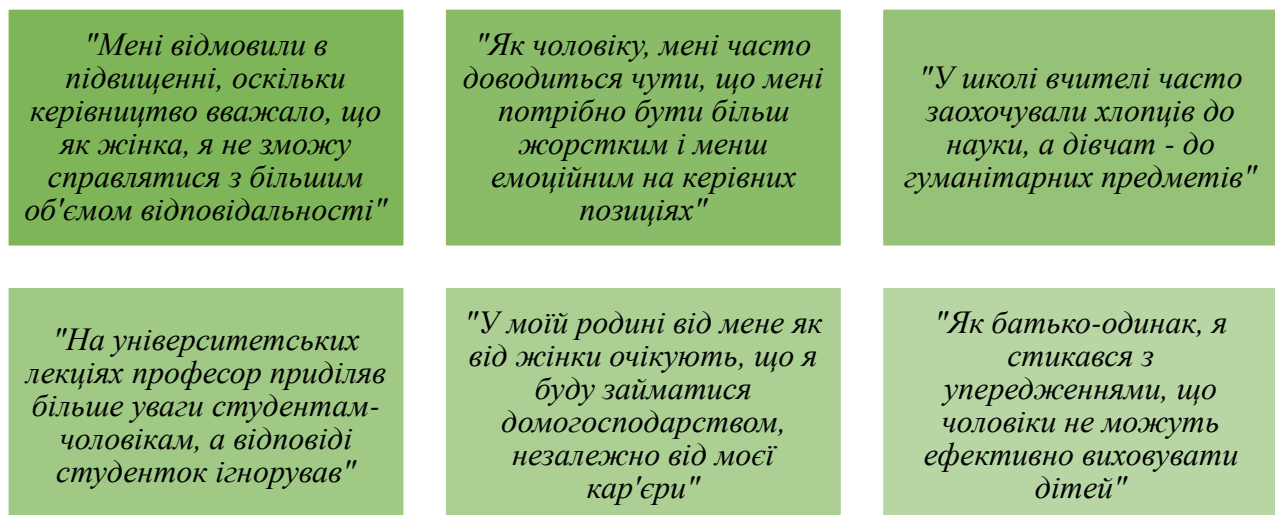

Рис. 3.7. Контексти прояву гендерної дискримінації

Аналізуючи відповіді респондентів щодо покращення гендерної рівності в Україні, можна виявити декілька ключових напрямків, на які вони зосереджують увагу (рис. 3.8). Респонденти вказують на важливість освітніх заходів як засобу формування свідомості та зміни усталених стереотипів щодо гендеру. Впровадження програм про гендерну рівність у навчальних закладах може виховувати молоде покоління в дусі поваги та рівності. Також

наголошується на потребі проведення тренінгів для роботодавців, що може сприяти зменшенню гендерної дискримінації в професійних сферах.

Напрямок законодавчих змін відображає необхідність системних змін через законодавство. Пропозиції включають прийняття строгих законів проти дискримінації, що допоможе забезпечити рівні права і можливості для всіх громадян. Запровадження квот в політиці та на керівних посадах може стимулювати більшу репрезентацію жінок у владі та бізнесі.

"Вважаю, що потрібно впроваджувати більше програм про гендерну рівність у школах та університетах"

"Організація воркшопів та тренінгів для роботодавців про важливість гендерної рівності на робочому місці"

"У школі вчителі часто заохочували хлопців до науки, а дівчат - до гуманітарних предметів"

"На університетських лекціях професор приділяв більше уваги студентам-чоловікам, а відповіді студенток ігнорував"

"У моїй родині від мене як від жінки очікують, що я буду займатися домогосподарством, незалежно від моєї кар'єри"

"Як батько-одинок, я стикався з упередженнями, що чоловіки не можуть ефективно виховувати дітей"

Рис. 3.8. Пропозиції щодо покращення гендерної нерівності

Респонденти вважають, що гендерні питання потребують широкої публічної обговорення і висвітлення. Інформаційні кампанії та активність у соціальних медіа можуть швидко поширювати знання та зміцнювати громадську підтримку ініціатив з рівності. Такі кампанії допомагають привертати увагу до проблем і шукати ефективні шляхи їх вирішення.

Загалом, відповіді респондентів вказують на комплексний підхід до вирішення питань гендерної нерівності в Україні. Вони підкреслюють необхідність поєднання освітніх ініціатив, законодавчих реформ та активної громадської кампанії для досягнення суттєвих змін у суспільстві.

3.2. Стратегії та механізми подолання гендерної нерівності в Україні

Гендерна нерівність є глобальною проблемою, яка має численні виміри і виявляється в різних сферах життя суспільства. Україна, як і багато інших країн, зіштовхується з викликами у забезпеченні гендерної рівності, які потребують комплексного підходу та ефективних стратегій для їх подолання.

Один з ключових механізмів подолання гендерної нерівності – це освіта. Впровадження освітніх програм, які навчають гендерній рівності з раннього віку, є фундаментальним. Програми у школах, такі як уведення курсів про гендер та права людини, можуть виховувати молоде покоління на принципах рівності та взаємоповаги. Наприклад, в Швеції вже декілька десятиліть успішно функціонують програми, які інтегрують гендерну рівність у всі аспекти освітнього процесу. Українським закладам освіти можна було б адаптувати ці практики.

Для дорослих також важливо організовувати тренінги та семінари, зокрема для роботодавців, що допоможуть зрозуміти важливість гендерної рівності на робочому місці. В Німеччині, наприклад, великі компанії вже впроваджують обов'язкові тренінги з рівності, які сприяють підвищенню обізнаності та зменшенню несвідомих упереджень серед співробітників.

Законодавче забезпечення рівності є ще одним критично важливим аспектом. Україна має приклади позитивних змін, таких як прийняття закону про запобігання та протидію домашньому насильству. Однак, потрібно йти далі, запроваджуючи закони, які б забезпечували рівні можливості для чоловіків та жінок в політичному та економічному житті, наприклад, через введення гендерних квот. Прикладом для наслідування може служити Ісландія, яка впровадила строгі закони, що забезпечують рівну оплату за рівну працю для всіх громадян незалежно від статі.

Публічні кампанії є потужним інструментом впливу на громадську думку та формування громадської підтримки змін. В Україні потрібно більше кампаній, які б зосереджувались на просвітництві та руйнуванні стереотипів, подібно до міжнародних кампаній типу HeForShe, започаткованої ООН. Соціальні мережі та медіа можуть відіграти ключову роль у цих процесах, поширюючи інформацію та мобілізуючи громадськість на підтримку гендерної рівності.

Подолання гендерної нерівності в Україні вимагає злагоджених дій у сферах освіти, законодавства та публічної діяльності. Кожен з цих напрямків вимагає зусиль, інвестицій та стратегічного підходу. Позитивні зміни можливі лише за умови комплексного підходу та активної участі всіх сторін суспільства. Вивчення та адаптація кращих міжнародних практик можуть допомогти Україні ефективно і швидко просувати принципи гендерної рівності.

Проте, щоб досягнути стійкого прогресу в боротьбі з гендерною нерівністю в Україні, необхідно також зосередитись на наступних аспектах:

- Посилення громадського контролю та участі;
- Залучення чоловіків до діалогу про рівність;
- Економічне зміцнення жінок.

Громадянське суспільство може відіграти революційну роль у моніторингу дотримання гендерних норм і принципів рівності. Створення і підтримка громадських організацій, що спеціалізуються на гендерних питаннях, можуть забезпечити необхідний контроль за виконанням політик і реалізацією програм, вказуючи на слабкі місця та потреби для подальших реформ. Наприклад, в Норвегії численні НГО активно співпрацюють з урядом, щоб забезпечити інтеграцію гендерної перспективи у всі політичні рішення.

Залучення чоловіків у діалог та ініціативи, пов'язані з гендерною рівністю, є важливим аспектом ефективної стратегії. Чоловіки мають бути не лише свідками, а активними учасниками змін, визнаючи проблеми та працюючи над їх вирішенням спільно з жінками. Програми, які зосереджені на

освіті чоловіків і хлопців, демонструють свою ефективність, як це видно в ініціативах, таких як MenEngage у світовому масштабі.

Економічна незалежність жінок є однією з найефективніших стратегій для підвищення їхнього статусу в суспільстві та зменшення залежності від традиційних ролей. Програми мікрокредитування, підприємницькі тренінги та ініціативи, які спрямовані на підтримку жіночого бізнесу, можуть значно підсилити економічні можливості жінок. Наприклад, в Індії програма мікрокредитування для жінок значно підвищила їх економічний статус і надала більше можливостей для самостійного рішення життєво важливих питань.

Таким чином, подолання гендерної нерівності в Україні вимагає злагодженої роботи на всіх рівнях суспільства – від державних інституцій до окремих громадян. Використання міжнародного досвіду та адаптація його до українського контексту може прискорити цей процес. Важливо пам'ятати, що гендерна рівність не тільки справедливість і права, але й ключ до розвитку стійкого, інноваційного та здорового суспільства.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі ми детально розглянули гендерну нерівність в Україні з соціально-географічних та політико-географічних позицій, охопивши теоретичні засади, сучасний стан та сприйняття цього питання серед населення. Огляд історичних аспектів і сучасних інтерпретацій гендерної нерівності підкреслив її глибоко закорінені корені та різноманітність підходів до її вивчення. Значний внесок у розуміння цієї проблеми внесли теоретичні засади фемінізму, які виявили вплив гендерних відмінностей на соціальні структури.

Аналіз сучасного стану гендерної нерівності в Україні засвідчив, що хоча прогрес в гендерній рівності є помітним, існують значні виклики, особливо у сферах зайнятості, політичної участі та соціального впливу жінок. Вивчення демографічних особливостей і гендерного розподілу підтвердило нерівномірний доступ до ресурсів та можливостей між чоловіками та жінками, а також регіональні відмінності у цих процесах.

Дослідження сприйняття гендерної нерівності населенням України виявило складність і багатовимірність гендерних питань в суспільній свідомості, а також різні стратегії та механізми, що використовуються для їх подолання. Значний інтерес становить аналіз ефективності гендерних інструментів, впроваджених на різних рівнях управління, які спрямовані на покращення участі жінок у політичному та соціальному житті.

Розширення дослідження гендерної нерівності має включати глибший аналіз причин та наслідків існуючих гендерних дисбалансів, особливо в контексті регіональних відмінностей, які можуть впливати на ефективність впровадження політик рівності, що вимагає не тільки кількісних, але й якісних методів дослідження, зокрема, кейс-стаді, що дозволять детальніше вивчити досвід окремих груп населення. Важливо також звернути увагу на соціокультурні фактори, які формують гендерні відносини, та вплив глобальних процесів, таких як міграція та глобалізація, на гендерну структуру суспільства.

Співвідношення теоретичних підходів із практичними діями стає критичним аспектом у боротьбі з гендерною нерівністю. Активізація роботи з підвищення обізнаності серед чоловіків та жінок про гендерні стереотипи та їхні негативні наслідки може сприяти зміні соціальних норм та підвищенню загального рівня гендерної свідомості. Також ефективним виявляється застосування комплексних гендерних індикаторів для оцінки впливу гендерних політик на різних рівнях, від місцевого до національного.

Важливість стратегічного планування та залучення громадськості у процеси прийняття рішень, що стосуються гендерної рівності, не може бути недооцінена. Ініціативи мають включати розробку й реалізацію програм, спрямованих на забезпечення рівного доступу до освіти та професійного розвитку, подолання бар'єрів у політичній участі та на робочому місці. Також критично важливим є забезпечення гендерної чутливості у соціальних службах, включаючи охорону здоров'я та правоохоронні органи.

Прогрес у подоланні гендерної нерівності залежить також від здатності суспільства адаптуватися до змінних умов глобалізації, яка змінює традиційні робочі місця, створює нові індустрії та впливає на міграційні потоки. Такі зміни можуть відкривати нові можливості для жінок, однак водночас породжують нові виклики, такі як «цифровий розрив» між статями та необхідність боротьби з новими формами гендерної дискримінації в технологічних сферах.

Україна, стикаючись з цими глобальними викликами, має зосередити увагу на формуванні політик, які враховують гендерну перспективу в усіх аспектах економічного розвитку. Потрібно забезпечити жінкам рівний доступ до ресурсів, освіти та інноваційних технологій, а також створити умови для їхнього лідерства та участі у вирішенні проблем, пов'язаних з екологією, зміною клімату та енергетичною безпекою.

Окрім економічних та технологічних аспектів, значення має і культурний вимір гендерної нерівності. Культурні норми та стереотипи глибоко впливають на гендерні ролі та відносини в Україні. Тому важливо залучати культурних

діячів, медіа та освітні інститути до створення нових наративів, які сприятимуть гендерній рівності та повазі.

Розробка інклюзивних освітніх програм, які починають включати гендерні питання вже з раннього віку, є ключовою для формування майбутніх поколінь, здатних відстоювати принципи рівності та взаємоповаги. Освіта може виступати як потужний інструмент протидії гендерним стереотипам, особливо коли вона поєднується з активним залученням батьків і громадськості до обговорення гендерних питань.

Таким чином, дана робота підтверджує важливість продовження гендерних досліджень та необхідність активніших заходів для забезпечення гендерної рівності в Україні. Результати дослідження показують, що для подолання гендерної нерівності необхідно залучення всіх аспектів суспільного життя, включаючи політику, економіку та освіту, а також подальше удосконалення законодавчої бази та практичної реалізації гендерних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Echols, Alice. *Daring to Be Bad: Radical Feminism in America, 1967–1975* (Англійська). Minneapolis: University of Minnesota Pres. 1989. URL: <https://archive.org/details/daringtobebadrad0000echo>
2. Global Gender Gap Report 2022 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2022/digest/>
3. Hawkesworth M. E. *Globalization and Feminist Activism*. Rowman & Littlefield. 2006. p. 25-27
4. Kyiv International Roma Inclusion [Електронний ресурс] // Рада Європи. – 2021 р. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/almanac-kyiv-international-forum-on-roma-inclusion-eng/1680a3ba57?fbclid=IwAR2YXCCryzzomNp8A-mjZHoNUX5L375S6tWwtq76MunMYzunJ9zwR3bfctQ>
5. Lucken C. Thisbé dans la Cité des Dames // Cahiers de recherches médiévales et humanistes. *Journal of medieval and humanistic studies*. – 2010. – Livr. 20 (30 décembre). – p. 303-320
6. Population Pyramid. URL: <https://www.populationpyramid.net/>
7. The World Factbook: Ukraine [Електронний ресурс] // The World Factbook. – Washington, D. C. : Central Intelligence Agency. – Режим доступу: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/>
8. Агеєва В. «Жінкою стають»: де Бовуар і український фемінізм [Електронний ресурс] // BBS News Україна. – 8 березня 2017. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-39194185>
9. Антологія феміністичної філософії / за ред. Елісон М. Дорагер та Абрис Меріон Янг. – Київ: Основи, 2006. – 800 с.
10. Бєдовська О. Ю. Деякі питання гендерної дискримінації в трудових правовідносинах / О. Ю. Бєдовська // Журнал східноєвропейського права. – 2019. – №70. – с. 258-265

11. Богачевська-Хомяк М., Веселова О. М. Жіночий рух в Україні / М. Богачевська-Хомяк, О. Веселова // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3 : Е – Й. – 672 с. : іл.
12. Веселова О. Жіночий рух в умовах незалежної України / О. Веселова // В кн.: Незалежність України: історичні витоки та перспективи. Матеріали науково-практичної конференції. 22 серпня 1996 р. – К., 1997
13. Видиборець В. Авторка «Декларації прав жінки і громадянки» [Електронний ресурс] // Гендер в деталях. – 27 березня 2019. – Режим доступу: https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/vplyvovi_svit/avtorka-deklaratsii-prav-zhinki-i-gromadyanki-134982.html
14. Гендерна рівність і розвиток: погляд в контексті європейської стратегії України Центр. Разумкова, 2016. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/genderna-rivnist-i-rozvitok-poglyad-u-kontexti-evropeyskoi-strategii-ukraini-134563.html>
15. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України // Центр Разумкова. – Київ. – 2016. – с. 244
16. Гендерний портрет Дніпропетровської області: наук.-практ. видання (жовтень 2020 р.) / колектив авторів за загальною редакцією д. ю. н., проф. Наливайко Л. Р. (за сприяння Дніпропетровської обласної ради, комунального підприємства ДОР «Представництво Придніпров'я» та громадської організації «WOMEN plus»), Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. – 94 с.
17. Гендерні аспекти ринку праці. – Державна служба зайнятості України. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350808>
18. Гендерні диспропорції в Україні під час війни [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>

19. Герасименко Г. В. Позняк О. В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України. – 2006
20. Гомілко О. Фемінізм. – 2021 р. – с. 124-128
21. Демографічна ситуація в Україні [Електронний ресурс] // Слово і Діло. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/31/infografika/suspilstvo/ukrayini-zahrozhuye-demohrafichna-kryza-yak-skorochuyetsya-chyselnist-naselennya>
22. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
23. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
24. Кімел М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – Розділ 1. Вступ, Розділ 2. Заповідано природою: Біологія формує статі. – с. 1-68
25. Конституція України. <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayinirozdil-ii>
26. Маєрчик М. Гендер і стать: від бінарності до багатоманіття (Розділ 1) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – с. 41-58
27. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація : Посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. – 65 с.
28. Маслова Ю. Моделі гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні (на матеріалах друкованих ЗМІ): Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – Вип. 20. – с. 425-436
29. Мельник Т. М. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії гендеру: навчальний посібник / [відповід. ред. М. М. Скорик]. – К.: К.І.С., 2004. – с. 10-29

- 30.Нагорна А. О. Мері Волстонкрафт та зародження витоків філософії фемінізму // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції: Суми, 21 квітня 2020 року. – с. 37-41
- 31.Ніколенко К. Поняття гендерної рівності: особистісно-соціальний аспект // Толерантність у системі цінностей сучасної особистості: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, приуроченої до Міжнародного дня толерантності, м. Маріуполь, 12 листопада 2021 року. – Маріуполь: ДонДУВС, 2021. – с. 308-310
- 32.Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні [Електронний ресурс] // CARE International. березень 2022. – Режим доступу: https://www.care-international.org/files/files/Ukraine_Rapid_Gender_Analysis_Brief_CARE.pdf
- 33.Політика в сфері зайнятості в цілях сталого відновлення та розвитку. Доповідь VI. [Електронний ресурс] // Міжнародна організація праці. 103-я сесія, 2014 р. – Міжнародне бюро праці, Женева. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_240148.pdf
- 34.Постол О.Є. Фемінізм: витоки та особливості його сучасного етапу / О. Є. Постол // Перспективи. – 2012. – №1. – с. 120-126
- 35.Про свободу та інші есе // Поневолення жінок / Пер. з англ. – К: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. – 463 с.
- 36.Сімона де Бовуар. Друга стаття. У 2-х томах. Пер. з французької: Наталя Воробйова, Павло Воробйов, Ярослав Собко / Сімона де Бовуар. – Київ: Основи, 1994, 1995. – 390 с.; 392 с.